

ТЕРОРИЗАМ КАО СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Горан Стојаковић

Генералштаб Војске Србије, Управа за обуку и доктрину (Ј7)

Милинко Врачар

Институт за стратегијска истраживања

Религијски антагонизми често су били основни извор појава које су угрожавале националну безбедност многих држава. Од исламизације балканског простора до данас религијски антагонизми постојали су између српског и муслиманског становништва, у већој или мањој мери, те су српски национални интереси били угрожени испољавањем муслиманског екстремизма, као последице вишевековног присуства османског исламизма. Од краја 20. века национална безбедност Републике Србије додатно је угрожена појавом која своје извориште налази у религијским антагонизмима између следбеника вехабијског покрета, с једне, и српског и традиционалног муслиманског становништва, с друге стране. Они су последица испољавања новог облика исламизма који се заснива на фундаменталистичкој идеологији вехабизма. За разлику од некадашњег османског исламизма, савремени исламизам дела муслиманске популације у Републици Србији карактерише знатно израженији фанатизам и радикализам, што има за последицу примену крајњих облика насиља међу којима је данас најзаступљенији тероризам. Систематска примена оваквог облика политичког насиља има за последицу изражено и константно угрожавање националне безбедности Републике Србије.

Кључне речи: *политичко насиље, тероризам, угрожавање безбедности, национална безбедност Републике Србије*

Увод

Разматрање тероризма као угрожавајуће појаве, с једне стране, и безбедности Републике Србије као предмета угрожавања, с друге стране, комплексно је с обзиром на сложеност одређења наведених појмова и довођења у везу њихових елемената. Што се тиче тероризма, комплексност његовог разматрања проистиче из потребе дефинисања свих битних фактора који утичу на његово испољавање, односно носилаца овог специфичног облика политичког насиља, свих њихових познатих и скривених мотива и циљева, затим узрока који их на то подстичу. Тако-

ђе, с аспекта државе као референтног објекта угрожавања, потребно је дефинисати и све унутрашње и спољне услове који подстичу или отежавају насилно испољавање носилаца тероризма. С друге стране, комплексност разматрања угрожавања безбедности државе произилази из многобројности националних вредности које су угрожене актима. У складу са претходним, како би се омогућило потпуније сагледавање природе тероризма у Републици Србији, потребно је одредити све његове специфичности на овом простору у складу са глобалним, регионалним и унутрашњим безбедносним приликама.

Политичко насиље, тероризам и угрожавање безбедности

Безбедност угрожавају све појаве и процеси који су деструктивни по референтне вредности и интересе, јер онемогућавају или отежавају њихово достизање, постојање (одржање и опстанак), уживање и развој. Генерално посматрано, то су појаве природног, техничко-технолошког и људског (друштвеног) порекла.¹ Последње наведене друштвене угрожавајуће појаве односе се на насилно, односно деструктивно људско понашање детерминисано многим друштвеним антагонизмима, односно противречностима и сукобима интереса у сфери: идеологије; економије; културе; религије; политике и сл.²

Политичко насиље, као једно од појавних варијанти друштвених угрожавајућих појава, одређује се као директна или индиректна примена силе од његових носилаца у сфери политике, односно примена силе над свешћу, телом, животом, вољом или материјалним добрима стварног или потенцијалног политичког противника.³ Посматрајући политичко насиље као угрожавајућу појаву може се изнети да се оно начелно састоји од више елемената: извора угрожавања; носиоца угрожавања; облика угрожавања; објекта угрожавања са референтним вредностима које се нападају; последица и повратног дејства последице на извор и носиоца угрожавања.⁴ Његови појавни облици, односно облици угрожавања, могу бити основни и сложени. У основне спадају: претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат и диверзија, док у сложене облике политичког насиља можемо сврстати: насилне протесте, nerede, немире, субверзије, репресије, терор, устанак, побуне, рат и тероризам.⁵

¹ Мијалковић, В. С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 109.

² Према: Стајић, Љ.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 44.

³ Симеуновић, Д.: *Теорија политике - ридер – I део – Основи политичких наука - практикум*, Удружење „Наука и друштво”, Београд, 2002, стр. 152.

⁴ Мијалковић, В. С.: *Исто*, стр. 109.

⁵ Сложени облици насиља нису проста целина више основних, већ њихов међузависан, динамичан, често противречан спој (Симеуновић, Д.: *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 104).

Највећи број експерата и теоретичара који се баве проблемом тероризма најчешће га посматрају као специфичан облик политичког насиља, јер један од кључних елемената у дефинисању појма тероризма јесте циљ који терористи желе да постигну, а који је увек политичке природе, без обзира на то да ли је реч о смени режима, смени лица на власти, промени друштвеног уређења, сецесији одређене територије или делова територија. Као један вишедимензионални политички феномен тероризам најопштије можемо одредити као сложени облик организованог групног и, ређе, индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се, обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, системски покушавају остварити „велики циљеви” на морбидно спектакуларан начин, а непримерено датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају.⁶

Иако се тероризам по својим главним циљевима може класификовати на: идеолошки мотивисан тероризам (левичарски и десничарски тероризам), етно-сепаратистички тероризам и верски фундиран тероризам (тероризам фундиран на интерпретацијама великих религија и тероризам секти),⁷ крајњи циљ његових носилаца увек је политичке природе. Управо је политички усмерен циљ терориста важан елемент и у разграничењу појма тероризма од других кривичних дела и злочина. Ако нема у себи и политичку димензију ма какво кривично дело не може се сматрати тероризмом. Сваки акт тероризма одређен је односом извршилаца према власти и закључује се да је, према томе, политички.

Политички циљеви терориста не морају бити постављени тако да имају општи опсег важења. Неке терористичке групе и организације имају изразито посебне или уске циљеве, друге би да мењају прилике само у оквиру своје религијске (етничке) средине или државе, док треће имају за циљ такве промене које се тичу целог света. Тако, с обзиром на опсег постављених циљева, тероризам можемо сагледавати као унутрашњи и спољни (међународни) тероризам.⁸

Спољни тероризам има два вида: међудржавни и транснационални. Међудржавни тероризам постоји када органи једне државе организују и изводе терористичке активности против друге државе или више држава, при чему терористичке активности постају средство чисте међународне политике.

Под транснационалним тероризмом подразумевају се све оне манифестације тероризма у међународним односима чији су извршиоци недржавни субјекти, појединци и групе. У извођењу ових активности постоји сарадња терориста из више земаља, која произилази из убеђења политичких група које се опредељују за тероризам да им је непријатељ исти, при чему важи правило да су терористичке групе уобичајено обележене универзалном идеологијом, повећаном мобилношћу и комуникационом мрежом, мултинационалним изворима регрутовања и финансирања, као и прекограничним операцијама.⁹

⁶ Симеуновић, Д.: *Тероризам*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 80.

⁷ Симеуновић, Д.: *Исто*, стр. 83.

⁸ Гађиновић, Р.: *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005, стр. 61.

⁹ Гађиновић, Р.: *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998, стр. 69.

Ипак, у пракси је у многим случајевима тешко извршити строгу класификацију терористичког испољавања према циљевима његових носилаца, те оно представља међузависан спој више политичких циљева.

Савремени (верски фондиран) транснационални тероризам

Политичку суштину тероризма понекад може замаглити разноликост његових видова, али се тиме неће променити суштина.¹⁰ На пример, присутне су потешкоће у разумевању политичке природе верски фондираног тероризма. Међутим, религија, односно религијски интереси, покретачи су политичког понашања¹¹ јер се кроз политику преламају разне супротности и сукоби интереса у сфери националног, међудржавног, па тако и религиозног, итд.¹²

Супротстављени религијски интереси нарочито су присутни код муслиманских политичких и верских субјеката широм исламске цивилизације, било у централном или периферном исламском простору.¹³ Ови антагонизми муслиманских политичких и верских субјеката, односно супротстављени религијски интереси, испољавају се у односу на друге друштвене ентитете, било да су друге етничке или верске групе или сама држава као највиши облик политичког организовања. То се објашњава тиме да ислам представља интегрални поглед на свет, да садржи и верску и политичку димензију, те се код исламских теоретичара исламски поредак објашњава као „јединство вере и друштвено-политичког система”.¹⁴ У земљама централног исламског простора ислам још увек регулише међуљудске односе, везе човека са богом, али се у његово име врши и јавна политичка власт.

Према редуccionистичком (фундаменталистичком) исламском учењу, данас шире познатом као вехаизам, ова вера намењена је читавом свету, а прихватање ислама у немуслиманским земљама уједно подразумева окончање њихове независности¹⁵, односно престанак њиховог актуелног друштвено-политичког уређења. Слично је и у муслиманским земљама, где следбеници вехаизма настоје да окончају владавину секуларних режима и успоставе строгу шеријатску верско-политичку власт.

¹⁰ Димитријевић, В.: *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 45.

¹¹ Јевтић, М.: *Религија и политика – Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије и ФПН, Београд, 2002, стр 52-53.

¹² Стајић, Љ.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 55.

¹³ Република Србија, настањена утицајном муслиманском популацијом, као и друге земље западног Балкана са муслиманском мањином, припада периферном исламском простору.

¹⁴ Изетбеговић, А.: *Исламска декларација - Један програм исламизације муслимана и муслиманских народа*, Сарајево, 1970.

¹⁵ Јевтић, М.: *Религија и политика – Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије и ФПН, Београд, 2002, стр 167 и 174.

Зато се може изнети да религијски антагонизми, односно религијске супротности и интереси, иако присутни у сфери религије, неретко изазивају акцију (сукоб) у сфери политике ради мењања актуелног друштвено-политичког уређења појединих држава, региона, али и читавог света, а све с намером остваривања религијских интереса оних субјеката који покрећу такве политичке акције. У тим случајевима, религијски антагонизми и интереси се преобликују у политичке и изазивају политичку акцију. По природи те акције могу бити насилне и ненасилне и могу се предузимати унутар или ван легалног институционалног оквира политичке борбе.

У случајевима када верски субјекти предузимају политичке акције они партиципирају у политичком животу друштва у којем делују без обзира на то да ли своје политичке циљеве остварују унутар или ван легалног институционалног оквира политичке борбе и без обзира на то да ли су његове акције насилне или ненасилне природе. Тада се, сем верских, они сматрају и политичким субјектима. На пољу те борбе резултанта у решавању политичких интереса и сукоба зависи од опредељења и деловања свих субјеката политичког живота. Као таква, резултанта актуелног друштвено-политичког стања у одређеној држави може се кретати ка његовом одржавању, смиривању или ескалацији до различитих облика сукоба.¹⁶ У ситуацијама када верски субјекти предузимају политичке акције које доводе до ескалације сукоба те акције могу одредити као политичко насиље. Сагласно претходном одређењу политичког насиља, такве акције екстремних верских субјеката могу се кретати од претње преко принуде, притиска, психофизичког злостављања, политичких убистава, све до насилних протеста, нерета, немира, устанака, побуна, рата и тероризма.

Дакле, као друштвено-политичка појава тероризам представља последицу многобројних узрока, поред осталих и религије. Њена улога у историји човечанства прилично је контроверзна. С једне стране, религија пружа човеку најјачи осећај слободе, уводи га у најскривеније тајне и дефинише његов однос према околини. С друге стране, са становишта редукционистичких становишта, може се употребити за оправдање насиља, рата и репресије,¹⁷ односно постизање политичких циљева насилним путем. Тиме верски фундиран тероризам, са јасно израженим политичким циљевима, који се првенствено крећу ка промени одређених друштвено-политичких режима, свакако представља одређен облик политичког насиља. За разлику од некадашњег, традиционалног, територијално ограниченог тероризма, савремени верски фундиран тероризам је глобалан по свом опсегу, јер се превасходно заснива на исламистичкој идеологији веџаизма која покреће многе исламистичке терористичке групе и организације широм света ка постизању истог циља, а неретко чланови ових колективитета делују и изван граница својих матичних земаља. Стога се савремени верски (исламистички) фундирани тероризам може окарактерисати и као транснационални.

¹⁶ Стајић, Љ.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 55.

¹⁷ Према: Кегли, Ч., и Ј., Виткоф: *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИЕ, ФПН, Дипломатска академија МСП С и ЦГ, ИГП Прометеј, Београд, 2004, стр. 261.

Угрожавање националне безбедности Републике Србије савременим транснационалним тероризмом

Национална безбедност представља синтезу безбедности друштва и безбедности државе, али и њихово партиципирање у међународној и глобалној безбедности. Реч је о извесном стању заштићености друштвених и државних виталних вредности и интереса који се остварују функцијом државног и недржавног сектора националног система безбедности. Дакле, предмет националне безбедности као научне дисциплине, у најширем смислу, представља безбедност друштва и државе, односно остваривање, одржавање, унапређење и заштиту њихових виталних вредности и интереса од разних угрожавања која долазе споља или настају унутар њих. У ужем смислу, предмет националне безбедности представљају појаве угрожавања виталних (референтних) вредности друштва и државе, затим функција, организација и систем којим држава и друштво штите вредности појединца, друштва, државе, али и међународне заједнице.¹⁸

Сагласно наведеном, националну безбедност Републике Србије можемо одредити као стање несметаног остваривања, развоја, уживања и оптималне заштићености њених виталних друштвених и државних вредности и интереса које, у најужем смислу, представљају: независност, суверенитет и територијални интегритет, слобода, једнакост, неповредивост имовине, изградња и очување мира, социјална стабилност и економски просперитет, поштовање људских права и слобода, расна и верска равноправност, развој демократије, припадност европским принципима и вредностима и др.¹⁹

Уважавајући претходна одређења угрожавања безбедности, као и националне безбедности, може се рећи да националну безбедност Републике Србије угрожавају све оне појаве које су деструктивне по њене виталне вредности и интересе, јер онемогућавају или отежавају њихово достизање, постојање (одржање и опстанак), уживање и развој. Ако Републику Србију посматрамо као референтни објекат угрожавања, према месту одакле се јављају, облици угрожавања њене безбедности могу бити спољни и унутрашњи, а према начину угрожавања – оружане или неоружане као и војне и не војне природе. Дакле, национална безбедност Републике Србије може бити угрожена како унутрашњим и спољним, оружаним и неоружаним, тако и војним и не војним појавним облицима угрожавања.²⁰ Доминантне облике угрожавања националне безбедности Републике Србије, односно њихове носиоце, затим њихове мотиве и циљеве, узроке и услове који их на такво деловање подстичу, пре свега одређују њене унутрашње друштвено-политичке прилике, затим њен географски, односно геополитички (геостратегијски и геоекономски) положај, као и њена спољнополитичка опредељеност.

Република Србија је земља Западног Балкана, региона који западноевропско и централноевропско стереотипно схватање сматра својом периферијом склоној хаосу националних и религијских, ограничених и социјалних антагонизама, те прелазном

¹⁸ Мијалковић, В. С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 21.

¹⁹ Према: Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006); и Стратегија националне безбедности Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 88/09).

²⁰ Стајић, Љ.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 61.

евроазијском зоном нестабилних државно-територијалних конструкција, отворених за спољне утицаје и профилисање приоритетних интереса светских центара моћи.²¹ Реч је о четири слабе и незбринуте државе са „екс југословенског простора” – Србији, Македонији, Црној Гори и Босни и Херцеговини, које су, као и Албанија, суочене са бројним и разноврсним политичким, економским, социјалним, етничким, верским и безбедносним проблемима које нису у стању самостално и успешно да реше. У безбедносном смислу, све државе Западног Балкана функционишу по систему спојених судова. Напросто, суочене су са истоветним или сличним безбедносним изазовима и претњама. Етничко-верске тензије, екстремизам, тероризам, организовани криминал и корупција су карактеристични безбедносни проблеми ових држава.²²

Међутим, специфичност западнобалканских земаља у односу на друге балканске, али и европске државе, јесу константни безбедносни ризици и претње који се заснивају на традиционалним антагонизмима између аутохтоне хришћанске и муслиманске популације са овог простора. Савремена безбедносна ситуација у овим земљама указује на насилно испољавање муслиманских екстремиста у виду различитих облика политичког насиља међу којима је неретко и терористичко испољавање. Стога, у безбедносном смислу, за све западнобалканске државе веома значајну улогу има демографски фактор, односно знатна и утицајна муслиманска популација насељена на појединим деловима њихових територија, при чему посебну пажњу завређује њен екстремно настројен део. Сразмерно својој бројности и уделу у укупном броју становништва, муслиманска популација утиче на унутрашња и спољна друштвено-политичка дешавања у западнобалканским државама и креирање безбедносног амбијента. Тако се у безбедносној терминологији сви значајни аспекти муслиманског присуства и друштвеног утицаја на Западном Балкану често одређују генеричким термином „исламски фактор”.

Поред безбедносне нестабилности простор Западног Балкана и Републике Србије унутар њега одређује изузетно значајан геополитички (геоекономски и геостратегијски) положај. Геоекономски значај овог простора садржан је у чињеници да се на њему укрштају важни међународни копнени, ваздушни и пловидбени саобраћајни коридори који повезују западну и средњу Европу са Блиским и Средњим истоком. Такође, на њему су пројектовани значајни конкурентни, међусобно искључиви, енергетски коридори који су предмет спорења великих сила, нарочито САД и западноевропских центара моћи, с једне, и Русије, с друге стране. У геостратегијском погледу, тај простор представља геостратешку тампон зону, а с друге, одскочну даску за продор и остваривање утицаја великих сила, како у правцу од истока ка западу и обратно, тако и од севера ка југу и обратно. На овако значајном и турбулентном балканском геополитичком простору исламски фактор је веома битан за западнобалканске земље са становишта њихове подложности спољним политичким, економским, цивилизацијским, безбедносним и другим трендовима.

На простору Западног Балкана историјски се преплићу и сукобљавају разнородни стратегијски интереси Средње Европе, Евроазије, атлантског и исламског света. Они су данас присутни у форми најважнијих геополитичких концепција: атлантизма,

²¹ Према: Сретеновић, М.: *Геополитички положај Западног Балкана*, Војно дело, Пролеће/2010, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2010, стр. 53–75.

²² Према: Мијалковски, М.: *Домети агресије селација на неутегрисаном делу Балкана*, Војно дело, Јесен/2011, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2011, стр. 398–399.

(средњоевропског) континентализма и евроазијства,²³ али и неосманизма који се појављује као релативно нова изузетно активна геополитичка концепција Турске, као изузетно важног исламског центра моћи. Поред Турске, у ред значајних исламских центара моћи присутних на простору Западног Балкана уврштава се Саудијска Арабија, као најзначајнији глобални финансијер ширења радикалног ислама (вехабизма), али и глобалног транснационалног исламистичког тероризма. Ту је и Иран као исламска земља која тежи да постане регионална сила и лидер исламске цивилизације, ширећи свој утицај, поред осталог, међу муслиманским заједницама у Европи. За све наведене центре моћи (пост)хришћанске и исламске цивилизације, геополитички потенцијал исламског фактора Западног Балкана има битну улогу у одређивању њиховог геополитичког дискурса према овом простору. Тиме се, као дестабилизирајући фактор, исламски фактор показао као изузетно погодан предмет манипулације и злоупотребе спољних центара моћи. Користећи његов конфликтни потенцијал, односно управљајући кризама које у појединим тренуцима активирају, центри моћи остварују свој утицај и контролишу овај простор ради остваривања сопствених геополитичких (геоекономских и геостратегијских) интереса.

Иако је исламски фактор предмет манипулације великих сила, готово један и по век уназад таква појава и даље је присутна и у њиховим савременим геополитичким комбиновањима, првенствено између најважнијих западних сила и исламских центара моћи. Период југословенске кризе крајем прошлог века, као и постконфликтни период с почетка новог указују на то да западне силе његовом манипулацијом и злоупотребом, односно коришћењем или претњом коришћења његовог конфликтног потенцијала, настоје да:

- остваре утицај на унутрашњу и спољну политику појединих држава; изнуде неприхватљиве политичке, војне и територијалне уступке;
- компромитују њихове безбедносно-одбрамбене системе (указивајући на њихову слабост);
- збаци са власти неподобне државне режиме;
- изазову оружане побуне;
- створе услове за војну интервенцију или оружану агресију;
- створе услове за ангажовање међународних снага под њиховим покровитељством итд.

С друге стране, његовим манипулисањем, исламски центри моћи делују у правцу даље територијалне фрагментације постојећих државних целина аутохтоног хришћанског (већински православног) становништва и, на рачун тога, стварања религијско хомогеног и територијално компактног муслиманског простора унутар Европе са предикцијом даљег ширења ислама са тог простора у њену унутрашњост.

У том контексту, како у периоду југословенске кризе, тако и у постконфликтном периоду, велике западне силе и исламски центри моћи, поспешивале су и отворено помагале, у финансијском, војном и политичком смислу, различите исламистичке терористичке групе и организације на територији Републике Србије и Западног Балкана насељених знатном муслиманском популацијом. Таква пракса деловања

²³ Атлантизам се везује за англосаксонску геополитичку школу иза које стоје САД заједно са Великом Британијом. Евроазијство је производ руске геополитичке школе, а (средњоевропски) континентализам немачке геополитичке школе.

западних сила није нешто што је ново у међународној политици. Готово читав 20, али и почетак 21. века, обележен је геополитичким комбиновањем атлантиста са исламским фундаментализмом. Почело је са Британцима на Арабијском полуострву давањем подршке Арапима у ослобађању од османске Турске. Британски интерес био је преотимање нафтом богатих пространа од Турака. На тим поставкама и данас постоји саудијска веџабијска монархија чији су гарант државности некада Велика Британија, а данас САД. У каснијем хладноратовском и постхладноратовском периоду атлантисти су масовно сарађивали са исламистима, користећи њихов конфликтни потенцијал на ободима Евроазије како би урушили моћ некада СССР-а, а касније Русије и приближиле се њеним границама. Британци су још током владавине председника Гамал Абдел Насера у Египту, када је Велика Британија, бојећи се просовјетске египатске политике, тајно пружала помоћ екстремној салафистичкој организацији „Муслиманска браћа” у сукобу са тадашњим Насеровим режимом.²⁴ Затим, у Авганистану је америчка администрација, под руководством тадашњих председника, прво Џимија Картера (1977–1981), а онда и Роналда Регана (1981–1989), пружала обилату финансијску и војну помоћ муџахединима током интервенције СССР-а у овој земљи (1979–1989).²⁵ Реган је о муџахединима говорио као о борцима за слободу који дефинишу принципе независности и слободе који чине основу глобалне безбедности и стабилности.²⁶ У пропагандном рату САД су прогласиле совјетску подршку промарксистичком режиму у Авганистану борбом против ислама. Ова оптужба довела је до фокусирања муслиманске јавности на рат у Авганистану, као и конфронтације са совјетским трупама на верском нивоу²⁷. Тиме су САД злоупотребиле муџахедине у реализацији сопствених геополитичких и геостратешких циљева током периода надметања са СССР-ом. У постхладноратовском периоду, дакле након урушавања СССР-а, САД су наставиле да на сличан начин користе етничке и верске сукобе у рубним републикама Руске Федерације на Кавказу и у бившим републикама СССР-а у централној Азији, иначе територијама настањеним утицајном муслиманском мањином под јаким веџабијским утицајем. Пружајући подршку радикалним исламистима, како на Кавказу, тако и у Централној Азији, САД су обезбеђивале велики маневарски простор за политичке и економске притиске на Москву, а све ради слабљења укупне руске моћи.²⁸ Истоветно је било

²⁴ *Ghost Wars: How Reagan Armed the Mujahadeen in Afghanistan* - Intervju medijske куће „Democracy now!” из јуна 2004. године са новинаром Steve Coll-ом, добитником Пулицерове награде и аутором књиге *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (Доступно на: http://www.democracynow.org/2004/6/10/ghost_wars_how_reagan_armed_the); и у: *Ko su muslimanska braća?*, Политика, 20. фебруар 2011.

²⁵ За време совјетске окупације Авганистана CIA је годишње „убризгавала оруђе, храну и доларску помоћ у вредности до 200 милина долара годишње, што су локалне вође муџахедина обилато користиле за јачање сопствене власти (Savić, A.: *Uvod u državnu bezbednost*, Друго изменjeno и dopunjeno izdanje, VŠUP, Beograd, 2000, str. 156).

²⁶ *Ghost Wars: How Reagan Armed the Mujahadeen in Afghanistan, isto.*

²⁷ Исламски тероризам у Федерацији Босне и Херцеговине (Доступно на: <http://www.amazon.com/Rat-Bosni-Hercegovini-Hercegovine-Deklaracija/dp/1234004461>)

²⁸ Видети више у: *Po kosovskom scenariju?*, NIN, br. 2555, 16. децембар 1999; и у тексту проф. др Срђе Трифковића - *Odnos Zapada prema pravoslavnoj kulturi i „sukob civilizacija”*, у којем образлаже зашто Запад подржава терористе дџихада у Чеџенији (Доступно на: <http://srdjatrifkovic.blogspot.com/2006/09/odnos-zapada-prema-pravoslavnoj.html>)

и са простором Балкана, где су западне силе директно учествовале у обучавању, наоружавању и убацивању радикалних исламиста, првенствено припадника „Ал каиде”, прво током ратних збивања у БиХ (1992–1995), затим на КиМ (1998–1999) и на крају у Македонији (2001). Према атлантистичким геополитичким поставкама, Балкан, и република Србија унутар њега, представља изузетно важан геостратегијски простор. Он је копнена веза Западне и Средње Европе са Блиским истоком, простор са којег могу планирати даље акције ка кавкаско-каспијској области, део источноевропског појаса преко којег се може опколити и изоловати Русија, што је круцијално важно за атлантистичке интересе.

Као последица таквог континуираног деловања великих западних сила, али и исламистичких центара моћи у последње две деценије, и у актуелном периоду, на простору Републике Србије и осталих западнобалканских земаља исламистичке транснационалне терористичке организације су и даље присутне и активне, претећи својим дестабилизирајућим потенцијалом. Због тога, одредница доминантног облика тероризма на територији Републике Србије, као константно присутне безбедносне претње и потенцијалног облика угрожавања њене безбедности, јесте транснационална и верски фундирана.²⁹ Стога Република Србија представља мету деловања чланова транснационалних терористичких колективитета, неретко потпомогнутих страним фактором, како непосредно тако и посредно коришћењем њене територије за регрутацију нових чланова, припрему и извођење терористичких акција у другим државама.

Са аспекта угрожавања безбедности Републике Србије претходно одређење тероризма на њеној територији је неопходно, јер се тиме омогућава потпуније схватање свих важних фактора који утичу на његово испољавање, од носиоца, извора (тиме и циљева и мотива), облика, објеката и последица угрожавања до утицаја величине друштвених фактора на насилно испољавање његових носиоца које је неретко резултат политизације религије, односно њене злоупотребе од унутрашњих и међународних политичких субјеката.

Носиоци транснационалног тероризма у Републици Србији

Исламистички терористички колективитети присутни у Републици Србији и њеном непосредном окружењу, чији чланови представљају носиоце угрожавања њене безбедности, представљају део глобалне транснационалне исламистичке терористичке мреже која се заснива на идеологији вехабизма. Вехабизам, као глобална верско-политичка идеологија и безбедносни феномен, данас представља најширу базу за појаву управо оваквих терористичких група и организација, како у Републици Србији, тако и у региону, али и широм света. Иако се идеологија тих терористичких колективитета заснива на вехабијском учењу, насталог изворно пре пар векова у Саудијској Арабији, они су настали независно од саудијских вехабија, често без

²⁹ Према: Стратегија националне безбедности Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 88/09).

њиховог директног утицаја и организационе подршке. У свом деловању подстакнути су различитим друштвеним антагонизмима, својственим друштвено-политичким околностима у Републици Србији, али су, утемељене на истим верским и идејним основама, садржане у глобалној идеологији вехабизма. Сагласно томе, иако су припадници многих транснационалних терористичких колективитета који делују на територији Републике Србије њени држављани, они се не могу одредити као унутрашњи носиоци угрожавања њене безбедности, јер су у свом испољавању подстакнути и потпомогнути претежно спољним факторима, а њихови циљеви и активности превазилазе границе Републике Србије и достижу глобалне размере.

Ове организације и групе су неретко, на директан или индиректан начин, злоупотребљени од спољних носилаца угрожавања безбедности, било да се ради о другим терористичким колективитетима ван територије Републике Србије или од великих западних сила и исламских центара моћи.³⁰ На основу тога може се закључити да између ових терористичких колективитета и појединих поменутих спољних носилаца угрожавања безбедности постоји стална и вишеструка спрега која се непрекидно унапређује и прилагођава актуелној друштвено-политичкој ситуацији у Републици Србији, региону и свету, чему увелико погодује физичко присуство представника спољних фактора, квалификованих као „спољни носиоци угрожавања”, како унутар Републике Србије, првенствено на територији КиМ и општина Рашке области, тако и у њеном непосредном окружењу.

С обзиром на то да се исламистички транснационални тероризам заснива на глобалној идеологији вехабизма и да неретко представља производ интеракције чланова овдашњих терористичких колективитета и спољних носилаца угрожавања безбедности, може се закључити да условно названи „унутрашњи (локални) терористички колективитети”, састављени од индоктринираног локалног муслиманског становништва, представљају првенствено носиоце спољашњег облика угрожавања Републике Србије. Због тога је веома битно идентификовати све релевантне спољне друштвене факторе који су у спреси са овдашњим носиоцима транснационалног тероризма и утврдити природу и интензитет њихових утицаја.

Мотив и циљ носилаца транснационалног тероризма у Републици Србији

Основни мотив који покреће следбенике вехабизма на предузимање насилних политичких акција јесте остваривање религијских интереса који произилазе из фундаменталистичке идеологије покрета. С обзиром на то да исламизам инсистира на томе да ислам није само вера већ и политички систем, остваривање религијских интереса подразумева постављање одређених политичких циљева које треба постићи, а према обиму они могу бити етапни и крајњи.

³⁰ О учешћу страног фактора на подстрекивање терористичког деловања на територији Републике Србије сведочи случај откривене новопазарске терористичке групе 2007. године, када је током судског процеса доказано спољно подстрекивање, како терориста из БиХ и Аустрије, тако и из Саудијске Арабије (Пресуда Окружног суда у Београду, Посебног одељења, К. П. бр. 24/07 од 03. јула 2009. године).

Основни и крајњи циљ вехабија у Републици Србији и Балкану најбоље се може сагледати у стратегији транснационалних терористичких колективитета „Ал Каиде“ и новоформиране „Исламске државе“ и представља уређење целокупног светског друштва по шеријатском закону и стварање јединствене заједнице свих муслимана – Уме. С друге стране, радикализација балканског традиционалног ислама кроз индоктринацију и придобијање нових присталица и оснаживање исламистичких група и организација, сепарација и повезивање балканских муслиманских територија ради остваривања пројекта „Зелене трансверзале“, а затим и стварање шеријатско устројене јединствене исламске државе на Балкану, назване „Балканистан“,³¹ представљају етапне циљеве вехабијског покрета на овим просторима, при чему „Балканистан“ представља највиши етапни циљ на Балкану. Та држава би обухватала Албанију, већи део територије Македоније и Црне Горе, северозападни део Грчке, јужни и југозападни део Србије и Босну и Херцеговину.³² Остваривањем тог циља створила би се балканска исламистичка база као основа за остваривање наредног и вишег етапног циља, а то је исламизација читаве Европе.³³ У том контексту, што се тиче Републике Србије, следбеници вехабизма фокусирани су на издвајање појединих територија из њеног састава, насељених већинским муслиманским становништвом, ради стварања јединствене исламске државе на Балкану. Те територије представљају простор Рашке области, целокупну АП КиМ и општине Прешево, Медвеђа и Бујановац на југу државе.

Посматрајући крајњи постављен циљ следбеника вехабизма у Републици Србији може се закључити да се он не може одмах остварити и захтева претходно поступно остваривање етапних циљева који се по хијерархији поступности остваривања могу одредити као виши и нижи. Разлог томе управо је њихова асиметричност моћи у односу на моћ система безбедности Републике Србије и могућност примене само оних облика политичког насиља који су им тренутно доступни, а међу њима је и тероризам. Ако највиши етапни циљ вехабија у Републици Србији представља постизање етничко чистих муслиманских територија на којима сада живи већинско бошњачко и албанско становништво (АП КиМ, Рашка област, општине Прешево, Медвеђа и Бујановац), затим издвајање тих територија из састава Републике Србије како би се формирала муслиманска држава „Балканистан“, која би се заснивала на идеологији вехабизма, онда су нижи етапни циљеви вехабијског покрета, који се желе постићи терористичким испољавањем, следећи:

- приказивање сопствене присутности, затим моћи, одлучности и способности за извођење аката насиља;
- омаловажавање државне власти, односно доказивање да је неспособна да заштити своје грађане од њиховог насиља;
- омаловажавање званичне исламске заједнице и дискредитовање њеног утицаја код умерених муслиманских верника;

³¹ „Стан“ на арапском значи место, те отуда називи земаља и области као што су Таџикистан, Пакистан, Курдистан, Туркменистан, Казаскстан, Узбекистан, итд.

³² Према: Мијалковски, М.: *Тероризам и организовани криминал*, Факултет безбедности, Београд, 2010, стр. 68.

³³ *Продор радикалног ислама на Балкан*, Глас јавности, 2. фебруар 2002, *Исламска држава у Европи*, Глас јавности, 28. август 2007; *Вехабије желе самосталност Рашке и спајање са БиХ*, Васељенска ТВ, 14. новембар 2011 (Доступно на: <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/vehabije-zele-samostalnost-sandzaka-i-spajanje-sa-bih/>).

– изазивање страха код већинског дела муслиманске популације која иначе не прихвата вехабијско учење и фасцинирање мањинског и екстремнијег дела те популације, а све ради приступања покрету и његовом ојачавању;

– изазивање страха код српског становништва како би напустио просторе Рашко-полимске области, КиМ и општина Прешево, Медвеђа и Бујановац;

– изазивање етничког и верског сукоба овдашњег становништва како би се створило стање „хаоса“ као основе за уплитање неке регионалне или светске организације и/или великих сила и/или исламистичких центара у унутрашње послове државе Србије и/или створили услови за спољну војну интервенцију;

– разбијање територијалног интегритета Републике Србије како би се од помених територија на којима већински живе муслимани створиле посебне државе и/или присајединиле другим државама (БиХ и Албанији) и др.

У том погледу Република Србија, као балканска држава са утицајном муслиманском популацијом, увелико је предмет терористичког деловања следбеника вехабизма на њеним територијама насељеним већинским бошњачким и албанским становништвом.

Извори испољавања транснационалног тероризма у Републици Србији

Извори угрожавања безбедности су појаве или процеси који самостално или у међусобној комбинацији и интеракцији доводе до настанка и развоја угрожавајуће појаве. Треба их сагледати са аспекта неопходних и довољних услова, односно фактора, те треба разликовати узроке, услове и поводе угрожавања безбедности. Узрок угрожавања безбедности јесу појаве или процеси чије постојање нужно доводи до угрожавања заштићених вредности, док су услови појаве или процеси који непосредно не узрокују појаву угрожавања, али доприносе и погодују њеном настанку и развоју. Појаве угрожавања постојале би и да нема ових фактора, али у њиховом присуству лакше и брже настају и развијају се. Поводи су, такође, појаве или процеси који представљају изговор за предузимање угрожавајућих појава људског порекла. Њиме се оправдава наводни легалитет, односно легитимитет деструктивног деловања.³⁴

Дакле, узрок терористичког испољавања следбеника вехабизма нужно условава њихово насилно испољавање. Иако се извориште терористичког испољавања следбеника вехабизма у Републици Србији, као и на регионалном и глобалном нивоу, налази у широком спектру друштвених прилика у државама у којима је покрет присутан, ова угрожавајућа појава нужно је узрокована религијским антагонизмима који постоје између вехабија, с једне, и других друштвених ентитета, с друге стране, јер из религије, односно начина њеног тумачења, произилазе интереси, циљеви, као и мотиви насилног политичког деловања вехабијског покрета. Религијски антагонизми вехабија, као и они политички који из њих проистичу, постоје са свим оним друштвеним ентитетима који не прихватају идеологију вехабизма и који јој се

³⁴ Према: Мијалковић, В. С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 109–119.

супротстављају. Конкретно, у Републици Србији ове ентитете супротстављене следбеницима вехабизма, поред осталих, представљају одређене друштвене групе, као што су српска или умерена муслиманска популација која не прихвата њихово учење, као и сама Република Србија, чији државни апарат не прихвата промену њеног друштвено-политичког уређења, што је иначе циљ следбеника вехабизма. Стога, претходно поменути друштвени ентитети представљају тежишне објекте угрожавања следбеника вехабијског покрета.

Кроз вишевековни сукоб вехабија са следбеницима обе исламске (сунитске и шиитске) деноминације закључује се да је ислам исти за све муслимане, а да њихов унутаррелигијски сукоб, поред осталог, представља резултат његовог различитог тумачења и схватања, односно интерпретације. Спецификум вехабија у односу на друге муслимане налази се управо у њиховом облику фундаментализма (исламунизма) који се разликује од сунитског и шиитског облика фундаментализма и захтева враћање на основна и изворна исламска учења у смислу да сви муслимански верници треба да се понашају и делују изричито у складу са верским учењима и начином живота из времена Божјег посланика Мухамеда и „Побожних предака“ из прве три генерације муслимана.³⁵ За разлику од вехабизма, традиционални сунитски, а посебно шиитски облик ислама не заснивају се на дословном и уском тумачењу Курана и допуштају шири верско-правна тумачења светих списа. Тако различита тумачења ислама производе и његова различита схватања, а тиме и антагонистичке, односно непомирљиве супротности између њих, што за последицу ствара нескривену нетрпељивост вехабија у односу на шиите, суфизам и дервише, као и на сва друга либерална исламска учења.³⁶ Тиме се објашњава одбацивање или слабије прихватање редукционистичког вехабијског учења од већинског умереног (традиционалног) дела муслиманских верника у Републици Србији, као земљи периферног исламског простора, која у историји није имала много додира са фундаменталистичким арапским исламом и где се схватање и практиковање ислама заснива на традиционалном и умереном сунитском тумачењу. Тиме је умерена муслиманска популација у Републици Србији увелико примаран објект насилног деловања следбеника вехабизма.

Када се разматра узрок насилног понашања вехабија према немуслиманском становништву у Републици Србији у први план се поставља религијски елитизам. Он доводи до тога да следбеници једне религије доживљавају и тумаче њене вредности као супериорне у односу на друге.³⁷ Свака религија је у могућности да своје веровање прогласи као једино право, Богом дано веровање, и да је као такво универзалистичке природе, а да су следбеници осталих религија неверници. Тако се намеће појава елитизма, односно веровање у „изабраност“ и „правоверност“, што укључује и схватање да остале религије нису у праву,³⁸ што за резултат често има нетолеранцију и испољавање насиља. Следбеници вехабијске идеологије изричито

³⁵ Видети више у: Потезица, О.: *Вахабити – придошлице на Балкану*, оригинални научни рад УДК: 28:32; 28-79(497) у: Зборник Политикологија религије, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2007, стр. 205.

³⁶ Исто

³⁷ Према: Кегли, Ч., и Ј., Виткоф: *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИЕ, ФПН, Дипломатска академија МСП СиЦГ, ИГП Прометеј, Београд, 2004, стр. 261-262.

³⁸ Павићевић, В.: *Социологија религије*, БИГЗ, Београд, 1988, стр. 30.

верују у божанску изабраност ислама, на начин како га они интерпретирају, и његову универзалистичку природу. Зато вехабизам, посматрано на глобалном нивоу, уз изразиту нетолерантност, у потпуности негира и одбацују друге велике светске религије као неверничке, а сукобе са њиховим следбеницима проглашава светим. Тиме се објашњавају религијски антагонизми и сукоби вехабија са следбеницима других религија у Републици Србији, а доминантно са већинским српским хришћанским становништвом.

Узрок сукоба интереса следбеника вехабизма са државним властима Републике Србије има политичку димензију, али ови антагонизми ипак произилазе из религије. Религијски интереси вехабијског покрета имају за циљ промену актуелног друштвено-политичког уређења Републике Србије који се заснива на европском (пост)хришћанском културно-историјском наслеђу. Дакле, циљ следбеника вехабизма јесте да такав облик друштвеног уређења замене оним који се темељи на основама шеријатског закона. Тако постављен циљ вехабија у супротности је са виталним националним интересима Републике Србије. Настојање вехабија да остваре овако постављен циљ, у констелацији асиметричног односа моћи између њих и државе, претежно се ослања на оне доступне облике политичког насиља, као што је тероризам. Тиме тероризам представља константно изражену претњу по безбедност Републике Србије. Дакле, иако присутни у сфери политике, антагонизми који владају између следбеника вехабизма и државне власти Републике Србије своје извориште превасходно налазе у религији. Поред тога што угрожавају њену државну безбедност, с намером да издвоје њене територијалне целине настањене већинским муслиманским становништвом, они угрожавају и њену друштвену безбедност реисламизацијом локалног муслиманског становништва, чиме се у реверзибилном смислу утиче на достигнути степен цивилизацијског развоја Републике Србије.

У међусобној комбинацији и интеракцији све друштвене противречности, као извори угрожавања, доводе до настанка и развоја угрожавајућих појава по безбедност Републике Србије.³⁹ Многе друштвене противречности, поред наглашено религијских, владају између вехабија, с једне, и осталих друштвених група, с друге стране. Тиме се објашњава да насилне угрожавајуће појаве чији су носиоци следбеници вехабизма не налазе своје извориште искључиво у сфери религије, мада је то нужно, већ и у осталим областима друштвеног живота где постоје антагонизми и сукобљени интереси следбеника овог верског покрета са другим друштвеним групама. Поред религијских, и други услови неког друштва, односно неке друштвене средине, као што су социјални, економски, етнички, културолошки и сл., закономерно рађају насиље,⁴⁰ јер друштвени сукоби проистичу како из разлика у интересима и друштвеном положају социјалних група, слојева, класа, етничких и верских заједница, тако и из разлика у вредностима, образовању, култури, затим борби за новац, простор, ауторитет итд.⁴¹

³⁹ Према: Стајић, Љ.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006, стр. 44.

⁴⁰ Симеуновић, Д.: *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 103-104.

⁴¹ Милашиновић, М. Р., и С. М. Милашиновић: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007, стр. 143.

Ако се разматрају унутрашњи услови који погодују развоју муслиманског екстремизма и испољавању различитих облика политичког насиља у Републици Србији, међу којима је и тероризам, свакако треба нагласити неповољну социјалну ситуацију и наслеђе конфликтног балканског периода који је проузроковао делимични губитак континуитета муслиманске популације са сопственом културном баштином и традицијом. Узрок томе била је радикална индоктринација умереног муслиманског становништва, спроведена интензивном пропагандом и финансијским средствима различитих исламистичких центара моћи. У тој индоктринацији учествовало је и старешинство екстремног дела званичних исламских верских заједница са ових простора, а таква ситуација присутна је и данас.

Социјални аспект има значајну улогу у омасовљењу и радикализацији вехабијског покрета у Републици Србији. Муслиманска омладина, тражећи своје место у друштву, под снажним утицајем недавних ратних дешавања на Балкану и актуелних на Блиском истоку, скреће пажњу од тешког социјалног стања и непредвидиве будућности, тражећи смисао, заштиту и идентификацију у идејама и учењима радикалне исламске идеологије. Њихово понашање, подстакнуто наглим развојем идеје глобалног џихада, представља својеврсну реакцију на тешку економску ситуацију у којој се друштво налази већ две деценије. Иначе, ова категорија младих људи представља циљну групу радикалних исламиста, који искоришћавају њихов отежани друштвено-социјални статус, незадовољство, емоционалну и интелектуалну незрелост, што их чини подложнијим манипулацијама. Пре свега, радикални исламисти користе велику енергију ових младих људи, коју треба усмерити у „пожељном” правцу. Баш због тога, феномен вехабизма имаће свој наставак за дуги низ година, јер су њему, пре свега, биле подложне генерације рођене крајем шездесетих, током седамдесетих и почетком осамдесетих година. Они траже нове алтернативе, нове варијанте самоидентификације и за њих вехабијски ислам несумњиво представља атрактивну опцију.

Што се тиче утицаја спољних услова, како је претходно изнето, антагонизми који владају у сфери међународне политике и који одређују однос Републике Србије са другим међународним политичким субјектима (спољним носиоцима угрожавања безбедности), посебно са појединим западним силама и исламским центрима, свакако погодују насилном испољавању следбеника вехабизма. Поменути међународни субјекти настоје да искористе постојеће антагонизме који владају између вехабија, с једне, и осталих друштвених група у Републици Србији, с друге стране, како би изазивањем и управљањем кризним ситуацијама створили потребне услове за остваривање својих геополитичких циљева на овим просторима. Како је претходно изнето, велике силе су још од 19. века све до данас интензивно користили исламски фактор на Балкану и у Републици Србији. Њихова спрега са следбеницима вехабијске идеологије на овим просторима забележена је у ближој историји током југословенске кризе и ратних дешавања у БиХ и на КиМ. И данас, у постконфликтном периоду, та спрега је и даље присутна, нарочито на територији КиМ. Тако се антагонизми вехабија и других друштвених група јављају као посредни у сукобу интереса Републике Србије и појединих међународних субјеката.

Поводи као изговори за предузимање политичког насиља следбеника вехабијског покрета су многобројни. На пример, као повод за свој терористички напад на америч-

ку амбасаду у Сарајеву, 28. октобра 2011. године, новопазарски вехабија Мевлид Јашаревић наводи да је то био чин освете за пар дана раније изведено брутално убиство либијског председника Муамера ел Гадафија које су починили либијски побуњеници подржани Сједињеним Државама и њеним западним савезницима.⁴² С друге стране, као повод за осујећени терористички напад на санџачког муфтију Муамера Зукорлића, марта 2007. године, припадници ухапшене новопазарске терористичке вехабијске групе наводе његово богаћање и подршку за коју су сматрали да је имао од америчке и „јеврејске” амбасаде, као и српске владе.⁴³ Непосредни повод за почетак дводневног погрома Срба на КиМ, 17. и 18. марта 2004. године, била је лажна вест о томе да су Срби одговорни за утапање двојице албанских дечака у реци Ибар, код села Чабра на северу КиМ, чија је тела пронашла полиција УНМИК-а. Анализа овог терористичког акта показала је да је он био припремљен много раније пре утапања дечака. Насиље над Србима започето је након емитовања вести, 17. марта 2004. године, о убиству албанских дечака на „Радио-телевизији Косова”, као и на „Радио Митровици” чији је власник био Убеид Гаши, бивши припадник вехабијске терористичке организације „Abu Bekir Sidik”,⁴⁴ а један од главних организатора насиља био је косовски Албанац Самедин Џезаири, некадашњи командант ОВК, затим АНА, и осведочени исламски терориста, доказано близак „Ал Каиди”.⁴⁵

Повода за терористичко испољавање следбеника вехабијског покрета може бити много, али је у свим случајевима узрок насиља био један, као и код напада Ал Каиде на Њујорк, 11. септембра 2001. године, и он се налази у исламском фундаментализму и екстремизму следбеника вехабијског покрета који су у свом насилном деловању мотивисани остваривањем крајњег циља, а то је исламизација читавог света.

Објекти угрожавања транснационалним тероризмом у Републици Србији

Ако су циљеви вехабијског покрета већ одређени као политички онда њихове политичке противнике у Републици Србији, односно објекте угрожавања, на директан или индиректан начин представљају сви они државни и недржавни политички субјекти, од државних институција преко друштвених група до самих појединаца, који не прихватају идеологију вехабизма и који се супротстављају остваривању циљевима вехабизма. Шире посматрано, објекат угрожавања представљају готово све виталне државне и друштвене вредности Републике Србије.

⁴² Јашаревић хтео да помогне муслиманима, Блиц, 30. октобар 2011. Дакле, повода може бити много али је у оба случаја узрок насиља био један, као и код напада Ал Каиде на Њујорк 11. септембра 2011. године, и он се налази у екстремизму следбеника фундаменталистичке идеологије вехабијског покрета.

⁴³ Муфтија ће сломити врат, Вечерње новости, 17. јануар 2008.

⁴⁴ Митровић, С.: *Радикални ислам као могућа безбедносна претња Србији и Балкану*, Ревизија за безбедност, 2011, vol. 5, бр. 2; *Six Years as of March Pogrom Against Serbs in Kosovo*, Global Research, March 18, 2010 (Доступно на: <http://www.globalresearch.ca/PrintArticle.php?articleId=18189>).

⁴⁵ Према: *German Intelligence and the CIA supported Al Qaeda sponsored Terrorists in Yugoslavia* (Доступно на: <http://www.globalresearch.ca/articles/BEH502A.html>).

С обзиром на то да екстремне вехабијске групе и организације представљају терористичке субјекте, укупно мање поседоване друштвене моћи у односу на моћ Републике Србије, онда неретко, с обзиром на њихову инфериорност, непосредна жртва њиховог насиља нису тежишно државне институције већ човек као појединац, друштвени и природни ентитети. Тада ти објекти представљају непосредну али секундарну мету политичког насиља, а држава Србија, као посредна жртва, представља примарну мету политичког насиља вехабијског покрета. Досадашња безбедносна пракса указује на то да је примаран објект насилног испољавања следбеника вехабизма управо умерена муслиманска популација која не прихвата радикална учења. Настојање вехабија креће у правцу омасовљења и ојачавања овог покрета у Републици Србији, а то се не може постићи без масовног приступа локалног муслиманског становништва, због чега се прибегава репресивним мерама и застрашивању. Омасовљењем покрета кренуло би се ка спровођењу насилних метода ка српском и осталом немуслиманском становништву ради стварања чистих муслиманских енклава, а у последњој фази, обезбеђењем довољне моћи покрета, кренуло би се и у обрачун са самом државом Србијом.

Закључак

Актуелни показатељи масовности вехабијског покрета у Републици Србији и државама региона, наставак тренда његовог прогресивног раста, затим чврсто повезивање овдашњих следбеника вехабизма са истомишљеницима широм света, ствара на Балкану све јаче упориште „глобалног салафистичког цихада”. Његови носиоци вешто користе територију Србије и Балкана и масовност реисламизираних балканских муслимана за постизање својих циљева, не само на Балкану и Европи, већ и шире. На то најбоље указују догађаји на Блиском истоку, пре свега сукоби у Сирији и Ираку, где се у редовима исламских фундаменталиста боре радикализоване Бошњаци и Албанци са читавог Балкана, али и из дијаспоре. Њихов број сеже и до пар стотина, а он се свакодневно увећава.

Почевши од периода врхунца моћи „Ал каиде” крајем 90-их година прошлог века, па све до половине 2014. године, када је дошло до енормног нарастања моћи њене отцепљене ирачке и сиријске фракције – исламистичке организације „Исламске државе Ирака и Леванта”, идеологија салафистичког цихада постаје све примањивија за балканске муслимане, али и све оне широм света, па чак и у Америци, Европи и Аустралији. Исламски фундаменталисти данас представљају респектабилну глобалну милитантну снагу. На Блиском истоку њихова војна моћ превазилази појединачну одбрамбену моћ држава у којима делују. Нарушавањем асиметричности моћи, између њих и држава према којима су њихове активности усмерене, довело је до тога да су терористичке облике борбе заменили директним, фронталним војним операцијама. Као резултат тога, у другој деценији 21. века, дакле на самом почетку новог миленијума, објављено је формирање новог исламског калифата, тзв. „Исламске државе”. Символично посматрано, то је један век након урушавања последњег и најмоћнијег исламског царства – Османске империје.

За Републику Србију то представља увод у нову фазу деловања овдашњих цихадиста. Ова фаза је започета, она је у току и, по својим специфичностима, може се дефинисати као фаза „терористичко-побуњеничког испољавања следбеника вехабизма” на Балкану. Главни узрок тога је омасовљење вехабијског покрета насталог у серији насилних догађаја у арапским државама на Блиском истоку и северу Африке, познатијих под називом „Арапско пролеће”, почевши од Туниса (2010), Египта (2011), Либије (2011), па све до Сирије (2011). Они су отворили Пандорину кутију екстремног исламизма. Идеологија исламиста, који су били носиоци ове нове исламске револуције, била је све примамљивија за младе балканске муслимане. Током ових догађаја, у јавности су се све чешће појављивале информације, прво о појединачном, а затим о све масовнијем учествовању балканских муслимана на афричком и блискоисточним ратним поприштима. У тим сукобима многи индоктринирани Бошњаци и Албанци су се истицали у зверствима над немуслиманима, шиитима, Курдима и другима који нису следили њихову идеологију. Они који се нису вратили на Балкан проглашавани су шехидима, а они који су се вратили – херојима. Међутим, они чији се повратак очекује представљају предмет све израженије пажње система безбедности Републике Србије и осталих балканских земаља из којих ти исламисти потичу.

Круцијално питање – како ће се ова актуелна фаза продора и ширења вехабизма у Републици Србији окончати – остаје отворено. Одговор на њега умногоме ће зависити како од спољних, тако и од унутрашњих фактора. У спољне свакако спада степен развоја радикалног ислама на глобалном нивоу, јер тај процес, сасвим сигурно, као и до сада, битно утиче и креира друштвено-политички миље унутар муслиманских заједница на Балкану. Такође, у спољне факторе спадају геополитички дискурси великих сила према Републици Србији, земљама западног Балкана, али исто тако и према земљама централног исламског простора. Евентуалне промене или наставак континуитета тих дискурса свакако ће се одразити на балканске прилике. Сведоци смо да су западне силе тренутно, али и готово век и по уназад, наклоњене исламском фактору у земљама западног Балкана. Разлог томе је остваривање сопствених геостратегијских интереса на овој географској, веома значајној територијалној целини, али и балансирање односа, превасходно атлантских сила – САД и Велике Британије, са исламским земљама на Блиском истоку.

С друге стране, под унутрашње факторе могу се подвести политички, економски, образовни, културолошки, демографски, безбедносни и други аспекти Републике Србије и балканских земаља који су од битног утицаја на развој вехабизма на том простору. Дакле, може се закључити да ће одговор на постављено питање зависити од могућности Републике Србије да се, у условима утицаја спољних и унутрашњих фактора, супротстави овом глобалном безбедносном проблему.

Литература

- [1] Гаџиновић, Радослав.: *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005.
- [2] Гаџиновић, Радослав.: *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998.
- [3] Димитријевић, Војин: *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982.
- [4] Изетбеговић, Алија.: *Исламска декларација - Један програм исламизације муслимана и муслиманских народа*, Сарајево, 1970.

[5] Кегли, Чарлс, и Јуџин, Виткоф: *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Издавачко и графичко предузеће Прометеј, Београд, 2004.

[6] Мијалковски, Милан.: *Домети агресије селафија на неитегрисаном делу Балкана*, Војно дело, Јесен/2011, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2011.

[7] Мијалковски, Милан: *Тероризам и организовани криминал*, Факултет безбедности, Београд, 2010.

[8] Милашиновић, М. Радомир, и Срђан, М. Милашиновић: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.

[9] Мијалковић, В. Саша: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

[10] Павићевић, Вуко: *Социологија религије*, БИГЗ, Београд, 1988.

[11] Пресуда Окружног суда у Београду, Посебног одељења, К.П. бр. 24/07 од 03. јула 2009. године.

[12] Потезица, Оливер: *Вехабије, између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд, 2007.

[13] Савић, Андрија.: *Увод у државну безбедност*, Друго измењено и допуњено издање, ВШУП, Београд, 2000.

[14] Симеуновић, Драган.: *Тероризам*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.

[15] Симеуновић, Драган: *Теорија политике - ридер – И део – Основи политичких наука - практикум*, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002.

[16] Симеуновић, Драган: *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

[17] Сретеновић, Милољуб: *Геополитички положај Западног Балкана*, Војно дело, Пролеће/2010, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2010.

[18] Стајић, Љубомир.: *Основи безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Шесто издање, ИК Драганић, Београд, 2006.

[19] Стратегија националне безбедности Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 88/09).

[20] Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006)

[21] Јевтић, Миролjub.: *Религија и политика – Увод у политикологију религије*, Институт за политичке студије и ФПН, Београд, 2002.